

Abrudbányai református egyház

Kezdetek

Bethlen Gábor, uralkodásának első éveiben az érc- és sóbányákat országos gondoskodásába vette. Ezen esemény folytán nemcsak Abrudbánya bányavárosra, hanem a benne létező református hitű egyházra is kitűnő figyelmét fordította. Mikor és hogy keletkezett a református egyház, nem tudjuk kimutatni. Adataink csupán 1619-től szólnak, mely évből tudjuk, hogy amikor Bethlen Gábor fejedlem a protestáns vallásszabadság és magyar alkotmány védelméért fegyvert fogott, többek közt Abrudbánya városát is önkéntes segélyre (subsídium), mintegy ezer aranyforint fizetésére hívta fel. Ezen összeget egy Floka Péter nevű református hitű tehetős polgár fizette le, amit a városi vezetőség úgy hálált meg, hogy a reformátusoknak a piac közepén templom helyet engedett át.

Az első református templom

A várost tehát a 17. század elején reformátusok lakták. Kérdés viszont, hogy a templomhely megállapításának időpontjaként hányas évet írunk. Ugyanis egy 1888. évi Protestáns Közlönyben Konc József az egyház keletkezését a templomépítés évével hozza összefüggésbe, s azt 1672-re datálja. Visszatérve Floka Péterre, e tehetős polgár 1625-ben saját költségén templomot építtetett, melynek tornya fedelén, bár több ízben

kiújított, egész az 1849. évi vésznapokig olvashatóan állott fehér bádognál: épült 1625-

ben. Ezt a tudósítást látszik alátámasztani egy 1889-ből való „Emlékirat”, amely valószínű a még ma is fennálló templomot építtető, áldott emlékü lelkész, nagytiszteletű Molnár Albert tollából származik. Nevezett emlékirat szerint: Ezen helyre, említett Floka Péter, mint igen tehetős ember valószínűleg saját költségén építtetett templomot és tornyot, ami mellett

bizonyít a még most is élő hitfeleink azon állítása, hogy a torony fedelén fehér bádogból kivágott betűkkel egész az 1849. évi vésznapokig olvashatóan látszott: épült 1625-ben.

Az 1672-es év azonban hihetőbbnek bizonyul a református templom felépítésére nézve, ha az arra vonatkozó hiteles okmányt vesszük figyelembe. Apafy Mihály fejedelmi bizottsága dokumentumának címe: „Az abrudbányai református templomhely kijelölésére és mérésére vonatkozó, a fejedelmi bizottság által kiállított okmány 1672-ből.”

Református templomunk építésének idejéről tehát két, egymástól majdnem ötven évvel eltérő évszám áll rendelkezésünkre: 1625 és 1672. Sajnos ez túl kevés arra, hogy e homályba vezett fél évszázadra fényt derítsünk. Minden esetre annyi bizonyos, hogy már a 16. század végén kálvini tanokat hirdettek Abrudbányán, melynek következtében Bethlen Gábor idejében hithű reformátusok lakják a várost. Valószínű, hogy templom hiányában, kezdetben ők is az unitáriusok által lefoglalt római katolikus templomot vették igénybe. E feltételezést alátámasztja a református templomhelyet kijelölő fejedelmi bizottság előbb idézett okmánya is, amelyben mind az istentiszteletre hívó harangszóról, mind a templomépítésről, mint közösen vállalt és hordozott feladatról beszél. A város reformátussága azonban hitéhez való megrendíthetetlen ragaszkodása folytán s nem utolsó sorban Isten gondviselésében bízva elég erősnek érezte magát arra, hogy saját templomot építtessen. Rég fogant tervük minden bizonnyal, ha addig nem is de 1672-ben beteljesült, az áldozatkészég, az odaadás s a szent cél nevében folytatott munka meghozta a maga gyümölcsét. Hogy ki lehetett a most már templomára is büszke református egyház első lelkipásztora, azt nem tudjuk. Azt viszont igen, hogy Apafy Mihály fejedelem idejében már rendes lelkésszel és tanítóval ellátott virágzó egyházunk lehetett Abrudbányán, emellett bizonyít az iskola homlokzatán csodálatos útonmódon épen maradt, a mai napig is világosan olvasható következő felirat: „Ezer hatszáz hetven kettőben, ezen hely Apafi Mihálytól lett tanulói műhely.”

1672-ben tehát már templom és iskola díszelgett a város főterén. A templom szószékén prédikáló lelkész és az iskolában foglaltos tanító pedig büszkén vallhatták magukat Abrudbánya nemes lakóinak. Ez az az időszak, amely igazából jól megszervezett és jó irányba haladó egyházi életről tanúskodik. Kétségen kívüli, hogy a város református meggyőződésű hívei mindezt I. Apafy Mihály fejedelem az egyházra is széles ívben kiterjedő figyelmének és gondoskodásának köszönhetik. Bizonyíték erre nézve egy ma már nem létező pecsét, melyen

a következő körirat volt: "Ecclesia Ev. ref. fundata 1673 ", közepén pedig sugarakkal övedzett kinyitott könyvben: "Mich. Apafy Princeps Transilvanie".

Az 1849-es szabadságharc

1849 májusa szomorú napokkal köszöntötte Abrudbánya reformátusságát. Hogy addig mi történhetett, hogyan és kiknek az irányítása alatt folyt az egyházi élet az elmúlt közel kétszáz esztendő alatt, azt miután levéltárunk erre vonatkozó okmányai elégték, nem tudjuk pontosan. Miként a gyulafehérvári egyházmegye oly sok községe, e föld is véres színpadja volt a felbőszített nép mézszárlásainak. Amikor kitört hazánkban az alkotmányt, szabadságot, magát az életet elsöpréssel fenyegető zivatar, a veszélyben forgó drága kincsek oltalmára az egyházközség is megtette a maga hazafiúi kötelességét. A templomi szószék, a tanári katedra a hazaszeretetről beszélt s buzdított az életnél is drágább jogok védelmezésére.

Egy esetleges polgárháború gondolata borzalommal töltötte el a város magyarságát. Talán jogos is ez a borzalom, hiszen biztosra vehető, hogy hallottak már a zalatnai, nagyenyedi és általában Alsó-Fehér megyében történt iszonyú pusztításokról. A tragédia elkerülhetetlennek bizonyult. Magyar lelkészeink híveik nagy részével áldozatul estek.

A szent tűzhely védelmében ifjak, férfiak nagy számban hullottak el. Leányaink, nőink ott imádkoztak a megmaradásért, a tomboló vihar közepében. Hiába volt minden egyeztetés, kérés, meggyőzés, a fegyverek győztek és az erőszak, melynek két és félezer védtelen magyar lett az áldozata. Egyházközségünk történetének, nemzeti közművelődésünknek soha ki nem pótolható emlékei veszttek el. Leégett a templom, egyházunk legrégebbi okmányai, jegyzőkönyvei, oklevelei megsemmisültek. A csekély számban, életben maradtak mindenkiből kifosztatva földönfutókká lettek, semmit sem menthetve sok év fáradságából egyebet a csupasz életnél.

Egyházi élet a romok között

Nem volt könnyű újramezdeni az életet ott, ahol a hajdani virágzó gyülekezet helyett romba dőlt templom s a tűz martalékává lett iskola-maradványokat láthatott az ember. Nyilván, a lelkiek mellett ott volt az anyagi gond is. Elsősorban pénzre volt szükség, hogy az újjáépítést elkezdhesék. Lelkész akkor nem volt, a forradalom áldozatává lett. Elekes Károly volt akkor a „Károly-fehérvári ev. ref.” egyházmegye esperese. Egy 1849, november 27.-ki keltezésű levélben fordul az esperes az abrudbányai vezetőséghez: felhatalmazom Abrudbányai Tanácsos, Tekintetes Gelei József urat és pedig név szerint arra, hogy a sokszor nevezett ekklesia javairól gondot viseljen. Ugyanis az abrudbányai református ekklesiának boltjai, rétjei, stompjai és bányarésze van. Ezeknek hasznobérét 1848-49-ben senki sem szedte be, nagyon sokan elmaradtak a fizetéssel. Úgyhogy méltóztasson az ezekről járuló hasznobért az illetőktől felvenni. A hasznobér beszédése azonban nem lett volna elegendő az anyagi gondok leküzdésére. Az iskola-ház bérbe adott földszinti szobái és a templom körüli üzlethelyiségek amúgy is használhatatlanokká váltak. Ezért mindenekelőtt a legfontosabb dolog az volt, hogy a bérbe adott épületek újra használhatók legyenek. De ehhez pénz kellett. Így jutott az Egyházi Tanács azon elhatározásra, hogy a verespataki Nagy Tó vizén levő legfelső két kerék stompot (zúzda) eladja 1300, azaz „ezerháromszáz császári egyes vert aranyokon”. Ezen

összegeből a papi lak az iskola-ház és egyházunknak Verespatakon a Nagy Kirnyik alatt levő zúzdái állították helyre.

1851, december 8.-án tartott egyházi gyűlésen választásra került sor, Basa István választották meg, ki 1852 évi január hó 4.-én hivatalát ünnepélyesen el is foglalta. Első gondja az egyházi épületek helyreállítása s ezen belül a lelkészi ház lakhatóvá tétele volt.

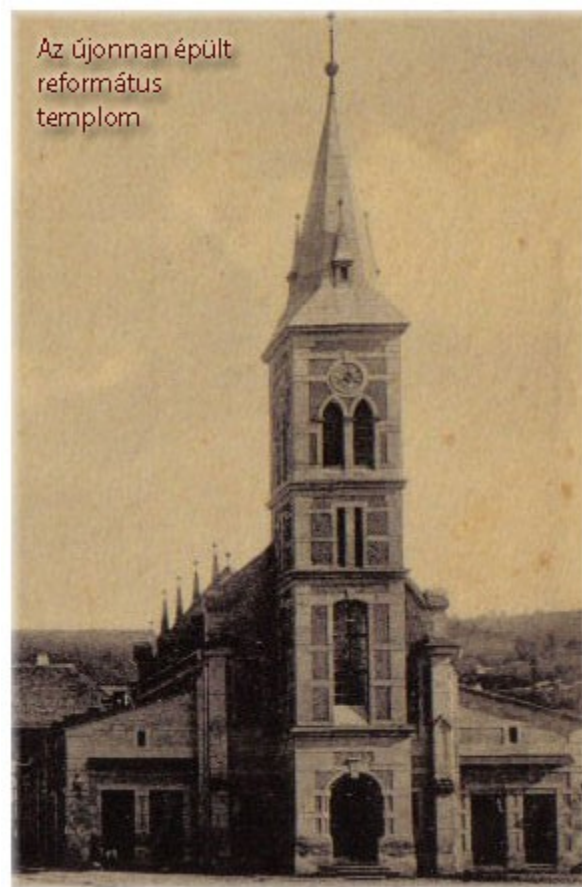
Ilyen körülmények között vette új kezdetét az Abrudbányai Református Egyház. Az új lelkész most már beköltözhetett lakásába, az iskola-ház lakhatóvá lett, alsó szobái újra bérbe adtak.

A piac körüli feldúlt épületek tehát visszanyerték eredeti állapotukat. Viszont a templom még romos volt, ezért ennek felépítése halaszthatatlan üggyé lett. Életkérdése volt ez a város reformátusságának, s mindezt tetőzte az a tény, hogy a korabeli nemzeti viszonyok között már a templomhely megtartása s oda az új templom felépítése sem volt egyértelmű ugyanis a lázadók nem elégedvén meg azzal, hogy a templomunkat leégették, még a templom romjait is szerették volna elhordatni, s hogy annak még nyoma se maradjon, és helyét piactérül elvenni. Egyházi vezetőségünk hosszú évekig tartó, a megmaradásért folytatott nehéz

küzdelseinek köszönhetően, hála Istennek ez nem történt meg. Az anyagiakban való hátrányos helyzet azonban nem engedte meg a templom mielőbbi felépítését.

Az unitárius templom kevésbé rongáltatott meg, így 1864-ben már helyreállíthatták. Amikor ez megtörtént testvéri szeretetüknek fényes tanújelét adták azáltal, hogy templomukat istentisztelet tartására a reformátusoknak is készséggel felajánlották. A református lelkész 1890-ig az unitáriusok templomában prédikált.

A második református templom

1860, április 29.-én az Egyházi Tanács ülése tárgyalja a templomépítéssel kapcsolatos intézkedéseket, mely szerint már az előző évben egy kolozsvári építőmester, az abrudbányai születésű Kagerbauer Antal az egyházi főtanácshoz benyújtotta a templomépítési terv és rajz árának követelését tartalmazó kérését. Válaszként erre a vezetőség az Esperes úrhoz intézett egy nyilatkozatot, amelyből kiderült, hogy az említett építőmesterrel semmiféle hivatalos szerződés nem kötött. Emiatt, végül az egyházi tanács elutasította Kagerbauer Antal kérelmét. Említést érdemel egy különleges eset már csak azért is, mert ez is a templomépítéssel kapcsolatos. Az történt ugyanis, hogy Kecskeméti András presbiter atyánkfia óriási leleményességgel próbálta előmozdítani az építkezés ügyét. Ennek érdekében hirtelen megírta az abrudbányai református egyház történetét, amit aztán Pest utcáin az Abrudbányai Református Templom felépítésére leendő adakozás végett osztogatott. E jóhiszemű adakozási folyamatnak Cserki István magyarországi református lelkész az abrudbányai szolgatárshoz intézett váratlan levele vetett véget, amikor kiderült, hogy az érintett egyházi vezetőségnek minderről halvány fogalma se volt.

Így történt, s miután egyházközségünk minden ilyen jellegű kezdeményezése tisztázatlanul megghiúsult, a város piacának közepe a maga éktelen romjaival továbbra is szomorúságot, fájdalmat kényszerített azok szívébe, akik valamikor oda jártak imádkozni. Sok-sok szomorú esztendő telt el így, de az óhajtott templomot egyik sem hozta el magával. Negyven év, kerekén negyven év telt el úgy, hogy a nyáj számára nem volt akol, ahová a pásztor

beterelhetné juhait, de volt fohászokodó lelkület, a könyörülő Istenben való bizalom, ami nem engedte kihalni a reménységet az emberek szívéből.

A pénzbeli állapot nem volt valami örvendezettető, hiszen a papi, a kántortanítói fizetés és a különböző költségek igencsak kimerítették az egyház kasszáját. Kerületi segélyt a 60-as években Abrudbánya nem kapott. A 70-es évek elején már konkrét segélyösszegekről tesz említést Elekes Károly esperes úr egy hivatalos átíratá, melyben értesít, hogy a Méltóságos Egyházi Főtanács templomunk felépíttetésére két éven át 200-200 forint segélyt határozott, mely a kolozsvári takarékpénztárba tétetett. Az ún. templom-alap tehát bizonyos összeggel rendelkezett, a kellő summát azonban még távolról sem látszott megközelíteni. Így kényszerült az egyház azon elhatározásra, hogy a verespataki zúzdáit eladja. A reményt azonban csak Szász Domokos püspökké választása hozta el az abrudbányaiak számára. Amikor az Egyházközségi Tanács felterjesztette kérelmét a Püspöki Hivatalnak, az arra választ adó püspöki levél a várt abrudbányai látogatásról tesz ígéretet: „a jövőben Isten kezében van s én nem tudhatom, hogy az Úr ez esztendőben miként rendelkezik velem, készséggel jelentem ki azonban, hogy a hívek kívánságának eleget tenni részemről hajlandó vagyok s ha az Úr akarandja időt fogok szakítani, hogy egyfelől az ők óhajta s másfelől az én örömöm is beteljesedjék.” A templomépítést megelőző években a Főtiszteletű Püspök úr jóváhagyta a templomépítési tervrajzot és költségvetést, kilátásba helyezvén a még szükséges 7.000 forintnak az egyházkerület pénztárából való kölcsönadását.

Az Igazgatótanács február 19 és 20.-án tartott nagygyűlésén, az egyházi építkezések ügyében előterjesztett püspöki beszámolóban az abrudbányai templomról is szó esik. A műszakilag fölülvizsgált és helybenhagyott terv és költségvetés szerint, a templomnak s körülötte tervezett bolt-helyiségeknek kiépítése 17.000 forintba kerül, mely összegből az egyházközség

önerején képes fedezni 10.000 forintot, a többit kéri másfél százalékos visszahelyezés mellett központi segélyből. 1888, június 2-án megtörtént a megígért látogatás, de nem szól róla jegyzőkönyv. Így nem tudhatjuk a vizitáció menetét, csupán annyit, hogy a püspök úr igehirdetéssel szolgált. Július 13.-án azonban a püspöki beszámolóból már többet is megtudunk. Az elején számításba vett 17.000 forint kevésnek bizonyult. Alpár Ignác műépítész által készített terv szerint, a templom körül építendő áruhelyekkel együtt 21.000 forint szükséglet mutatkozik. Igen ám, de utólag az egyházközség presbitériuma által is alaposan átvizsgált tervrajz hiányosságokat mutatott. Nem felelt meg az elvárásoknak, ugyanis a templom körüli boltokat Alpár Ignác építész úr kicsikre tervezte, így a telekből 80 négyzetméter beépítetlen maradt volna. A terv további hiányosságai: kémények, toronyóra! E nélkülözhetetlen kellékek pótlásával aztán a püspök úr Szalai Ferenc szebeni építészt bízta meg, aki a kérésnek eleget téve egy bolttal többet tervezett, a szószék és az ülőpadok másként helyeztetek el, a falazat kellő kéményekkel ellátott, a torony jobbról középre helyeztetett. Természetesen ez újabb s egyben végleges tervrajz sokkal magasabb árat követelt. Az építendő templom így 26.000 forintba került. E teher megbírására egy telket kedvező ár és felsőbb jóváhagyás mellett a templomépítési tőke emelése céljából eladásra bocsátottak.

A várva várt nap tehát elkövetkezett, 1889 májusában az alapkövetétt. Az új templom 1890 augusztusára, tehát egy jó év alatt, elkészült.

Az 1889-1890-ben újonnan épült második református templom ma is áll Abrudbánya főterén. A templom szentélyből, hajóból, toronyból és portikusból áll. Különös sajátossága, hogy 300 négyzetméter területű üzlethelyiségekkel van körülvéve, oly módon, hogy a gótikára emlékeztető támpilléreket egy boltívvel megnyújtották s ezt téglával töltötték ki, aminek külső felén ajtókat és kirakatokat nyitottak. A templom ablakai az üzlethelyiségek fedele fölött helyezkednek el, így elég világosságot biztosítanak a templomnak. A templomhajó hossza 28 méter, magassága 13. A torony magassága 38 méter.

Azóta többször is renoválták. A templom tönkrement csillagát 1959-ben újból elkészítették, részben kerületi és egyházmegyei segélyből, részben pedig az abrudbányai hívek áldozatkészségéből. Nyéki Ferenc brádi presbiter és bádigos mester készítette a régi csillag mintájára. Tiszta cink pléhből készült, magassága 3,85 méter és 52 ága van. Egy ág 20 cm, az alsó gömb átmérője 60 cm.

1972-ben a templom általános renoválására került sor, amelyet a belső falra helyezett emléktábla örökít meg. A város alig 46 lelket számláló reformátussága már csak lélekben töltheti be a templom padjait, de annál inkább ragaszkodik hozzá, magáénak tekinti s az egyházi életet még hosszú-hosszú időkre virágoztatni szeretné.

Forrás:

<http://abrudbanya.ro/reformatus/>